

УДК 637.1:631.16

В.Ф. Шукалович

аспірант

Державний агроекологічний університет

**АНАЛІЗ ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ СЕЗОННОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ
МОЛОКОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ
ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Проведено аналіз сезонності функціонування молокопродуктового підкомплексу, виявлено диспропорції в розвитку окремих виробничих сфер даного підкомплексу, формуванні цінової політики. Проаналізовано ринок молока на основі показників еластичності в періоди зростання та спаду реалізації.

Постановка проблеми

Сільське господарство є галуззю, основним чинником розвитку виробничих процесів в якій є навколишнє середовище, точніше сказати природні цикли. Саме така залежність від погодних факторів, а отже і передбачуваність розвитку, є найгіршим ворогом сільськогосподарського виробництва, примушує всі галузі пов'язані із сільським господарством враховувати цю особливість і самим мимоволі ставати циклічними, або навіть використовувати це явище для забезпечення власних надприбутків за його рахунок. Тому дослідження сезонності виробництва, а також вивчення впливу даного явища на якість взаємовідносин молокопереробних підприємств регіону, підприємств роздрібної торгівлі та сільськогосподарських товаровиробників і селянських господарств дозволить визначити диспропорції в розвитку молокопродуктового підкомплексу як єдиної структури та на цій основі розробити дієві механізми їх усунення.

Аналіз останніх досліджень

Даній проблемі у своїх дослідженнях частково приділяли увагу Ільчук М.М., Калінчик М.В., Мостенська Т.Л., Котков В.П., С. Зоря, Левчук Н.[5]. Зокрема, Котков В.П. основну увагу звертається на формування механізму в межах молокопродуктового підкомплексу, який би забезпечував рівновеликий прибуток на рівновеликі витрати, а також констатується факт існуючих суттєвих сезонних коливань цін. [5] На основі проведених досліджень [3], виявляється перспективність вивчення питання сезонності виробництва молока та його переробки, а також запровадження заходів щодо їх усунення. На організації виробництва молока “контра-циклічно” наголошується у праці С. Зорі і Ш.ф. Крамон-Таубадена. Як аргумент для порівняння наводиться динаміка сезонних коливань цін в Німеччині та в Україні [2]. В цілому, детальний розгляд питання сезонності роботи молокопродуктового підкомплексу як єдиного системного механізму залишається малодослідженим, так само як і визначення числових параметрів цього явища в регіональному розрізі.

Метою дослідження є вивчення сезонності роботи основних виробничих сфер молокопродуктового підкомплексу: сільськогосподарського виробництва, переробної промисловості та торговельних підприємств. Для реалізації мети вирішували ряд завдань: провели комплексний аналіз кінцевих результатів роботи молокопереробних та сільськогосподарських підприємств виробників молока; визначали сезонну залежність між ціною та обсягами сировини на ринку та паритетність цін між сферами підкомплексу.

Об’єктом дослідження є сезонні процеси виробництва, ціноутворення у різних сферах молоко- продуктового підкомплексу

Результати досліджень

Молочна галузь сільського господарства, на відміну від інших, є досить привабливою з точки зору економіки, адже сам процес виробництва молока характеризується значною динамічністю та оборотністю вкладених ресурсів.

Для проведення загального аналізу сезонності функціонування молокопродуктового підкомплексу обирали показники, які характеризують результат діяльності основних його сфер: для сільськогосподарських підприємств – валове виробництво молока, для переробних – валову продукцію в грошовому виразі. Порівняння графіків помісячної динаміки цих показників свідчить, що між ними існує досить тісний зв’язок.(рис.1), який підтвердив обрахунок парного коефіцієнту кореляції за допомогою пакету прикладних програм MS Excel ($r=0,677$), а також погрупові коефіцієнти кореляції (на основі щорічних динамік) для 2003 року – $r=0,88$, 2004 року – $r=0,95$, 2005 року – $r=0,84$.

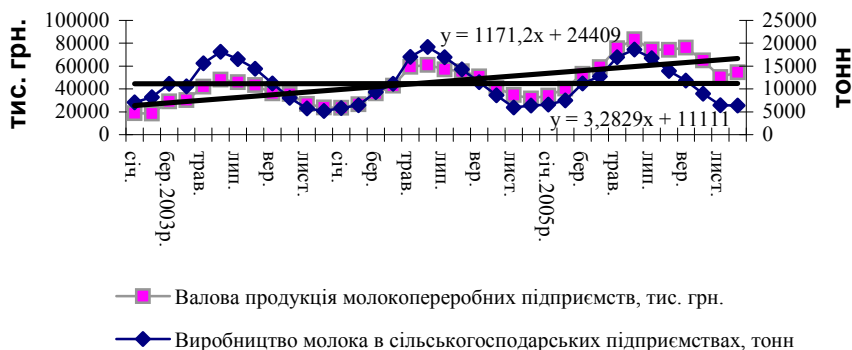

Рис. 1. Динаміка сезонних коливань результативних показників діяльності молокопродуктового підкомплексу

Визначені групові коефіцієнти кореляції за 2003–2005 роки свідчать, що найвищим зв'язок обсягів виробництва та валової продукції переробних підприємств спостерігався у 2004 році, в той час як у 2003 та 2005 рр. їх корелювання було нижчим. Отже, в ці роки мав місце вплив інших факторів, у т. ч. подорожчання енергетичних та інших витратних ресурсів.

Разом з цим, незважаючи на видиму синхронність коливань, слід відзначити різноманітність наявних циклічних тенденцій виробництва у двох виробничих сферах молокопродуктового підкомплексу. Для їх виявлення будували лінійні тренди виду $y=ax+b$ на основі існуючих динамік (де x – змінна часу). Так, виробництво валової продукції молокопереробних підприємств характеризується рівнянням $y=1171,3x+24409$, виробництво молока в сільськогосподарських підприємствах – загальною тенденцією $y=3,28x+11111$. Враховуючи те, що коефіцієнт a є фактично показником еластичності (за часом), в період з 2003 по 2005 рік в середньому обсяги виробництва зростали щомісячно на 3,28 тонни, в той час, як валова продукція молокопереробних підприємств області збільшувалася на 1171,3 тис. грн. Тобто, за умов які склалися в 2003–2005 рр. зростання виробництва молочної продукції на 355 тис. грн є наслідком збільшення виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах на 1 тону.

Оскільки обсяги виробництва є відображенням використання всіх виробничих факторів (якості землі, кормової бази, чисельності і якості наявного поголів'я, людських ресурсів, впровадження нових технологій), тому можна говорити про існуючі диспропорції в розвитку сфери переробки молока та сільськогосподарського виробництва. В даному разі слід відзначити недосконалість механізму розподілу коштів в межах молокопродуктового підкомплексу. Серед можливих причин цього – недостатні для забезпечення ефективного виробництва закупівельні ціни,

внутрішньогосподарський розподіл отриманих за реалізоване молоко коштів на користь галузі рослинництва тощо.

Багаторічними дослідженнями встановлено, що виробництво та реалізація молока має чіткі періоди зростання (січень–липень), а також спаду (липень–грудень). Динаміка цін, у свою чергу, має абсолютно протилежну тенденцію і щодо методології потребує окремого розгляду цих періодів.

Сезонні коливання пропозиції та цін на молочну сировину оцінювали за допомогою коефіцієнта еластичності, який вказує – на скільки відсотків змінюється величина результативної ознаки при зміні відповідного фактора на 1 % (у даному випадку – ціни). Для розрахунку коефіцієнтів окремо обирали фази сезонного зростання та зниження цін протягом 2004 – 2005 року в Житомирській області (табл.1).

Аналізуючи отримані результати слід відзначити, що реалізація молока сільськогосподарськими підприємствами області є нееластичною. Тобто, при зростанні закупівельної ціни на 1% реалізація молока зменшується на 0,9–1,4%, а при зменшенні ціни на 1% обсяги реалізації зростають на 7,1–10,3%.

Але вищезазначені висновки в повній мірі не характеризують кон'юнктуру ринку сировини. Це насамперед пов'язано з тим, що у відносинах сільськогосподарське підприємство–переробне підприємство вирішальне значення має пропозиція молока, яка в регіоні формується з незалежних від виробника (природних) причин.

*Таблиця 1. Розрахунок сезонних коефіцієнтів цінової еластичності для сільськогосподарських підприємств Житомирської області**

Період	Реалізація молока, т		Ціна, грн/т		Коефіцієнт цінової еластичності
	на початок періоду	на кінець періоду	на початок періоду	на кінець періоду	
1. Фаза зростання реалізації					
березень-липень 2004 р.	5542	14484	875,1	676,8	-7,11
лютий-липень 2005р.	4919	14962	1169,6	938,1	-10,32
2. Фаза спаду реалізації					
липень 2004 р.–лютий 2005 р.	14484	4919	676,8	1169,6	-0,91
Липень–грудень 2005 р.	14962	7120	938,1	1294,4	-1,38

* Розраховано на основі матеріалів головного управління статистики в Житомирській області.

В цьому аспекті слід говорити про вплив зміни реалізації на зміну цін, а отже, про розгляд показника обернено протилежного показнику цінової еластичності. Розрахунки показують, що у період нарощування виробництва молока, а отже, його реалізації, збільшення пропозиції на 1% призводить до зниження ціни на 0,09–0,14%. Натомість, у період скорочення обсягів реалізації на 1% спостерігається зростання цін на 0,72–1,1%. Порівняння коефіцієнтів еластичності реалізації молока сільськогосподарськими підприємствами із врахуванням сезонних факторів дає змогу зробити наступні логічні висновки:

1) зниження цін в результаті збільшення пропозиції в період 2004–2005 рр. у середньому є непропорційним щодо їх зростання внаслідок зниження обсягів реалізації;

2) вищевикладене є свідченням того, що переробні підприємства в сезонах 2004–2005 рр. охоче збільшували ціну в осінньо-зимовий період (для збільшення завантаження власних переробних потужностей), ніж знижували її у весняно-літній період;

3) внаслідок цього можна говорити про підвищення важливості сільськогосподарських підприємств для молокозаводів області у балансах надходження молочної сировини, а також зростання попиту на неї внаслідок розширення ринків збуту молочної продукції.

Підтвердженням вищевикладених висновків є збільшення активності переробних підприємств на зовнішніх ринках, впродовж 2005 року, зокрема в Російській Федерації, а також зростання внутрішнього споживання молочних продуктів на 14–24% [8].

Наведені висновки на основі коефіцієнтів еластичності дають характеристику взаємовідносин на ринку, які складаються між сільськогосподарськими виробниками та переробними підприємствами. Разом з цим, на особливу увагу заслуговує сезонна діяльність молокопродуктового підкомплексу як єдиної структури [9].

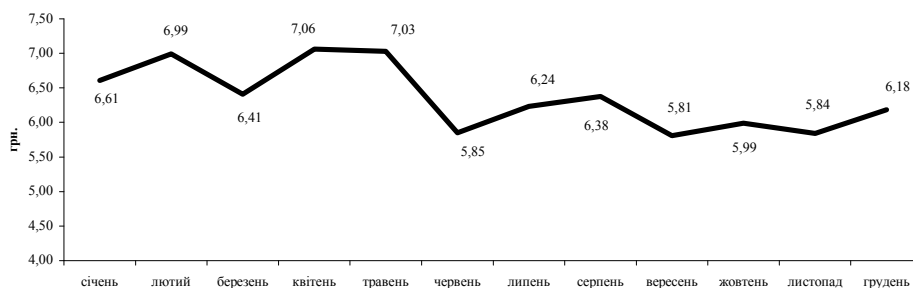

Рис.2. Вихід валової продукції молокопереробних підприємств у розрахунку на 1 грн реалізованої сировини в 2005 р.

Для проведення такого аналізу розраховували показник виходу валової продукції молокопереробних підприємств області на 1 грн реалізованої сировини (рис.2).

В методологічному плані даний показник можна визначити як такий, що інтерпретує результативність роботи регіонального молокопродуктового підкомплексу, оскільки він у повній мірі відбиває процес трансформування вартості сировини в кінцеву продукцію, даючи узагальнену оцінку рівню внутрішньорегіональної реалізації сировини, технологічного і економічного розвитку молокопереробних підприємств.

Як свідчить динаміка показника виходу валової продукції на 1 грн реалізованої сировини у 2005 році, найвищим він був у квітні-травні 7,06 і 7,03 грн відповідно. Надалі, у період з червня по листопад, даний показник знижується до рівня 5,85–6,38 грн. Серед причин щодо таких тенденцій можна назвати те, що квітень-травень є місяцями різкого зниження цін. Вони неадекватні зростанню виробництва валової продукції молокопереробними підприємствами. У ці місяці молокопереробні підприємства отримують найвищу віддачу від закупуваної сировини. Проведені обрахунки також показують соціально-економічну важливість виробництва молока сільськогосподарськими підприємствами та його реалізацію. Фактично за 1 грн реалізованого молока сільськогосподарськими підприємствами області забезпечується рух грошових коштів в економіці України в розмірі 5,85–7,03 грн.

Необхідною складовою всього процесу виробництва та переробки продукції є її реалізація через торговельну мережу. Зростання доходів населення у останні роки зумовлює зростання споживання молочної продукції. Однак, як свідчить цілий ряд регулюючих торговельну діяльність документів, це досить часто викликає необґрунтоване завищення цін у торговельній мережі, що веде до виникнення диспропорцій у розподілі доходів на авансований капітал у трьох сферах молокопродуктового підкомплексу: сільськогосподарському виробництві, молокопереробній промисловості та торговельних підприємствах. Динаміка показників паритетності цін, на актуальність якої і досі наголошують ряд вчених [1], наведена на рис.3.

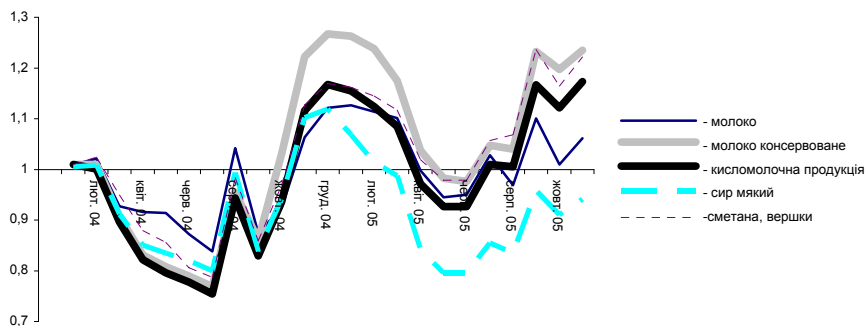

Рис.3. Динаміка індексу номінального паритету цін на молоко (сировину) та основні молочні продукти в торговельній мережі Житомирської області за 2004–2005 рр.

Отже, значення індексу цінового паритету протягом 2004 року було нижчим від 1 з березня по жовтень. У ці місяці у порівнянні з початком року темпи зміни цін в торговельній мережі на основні молочні продукти щодо закупівельних цін на сировину були нижчими. Фактично, сезонне зниження цін на молоко було набагато нижчим від зниження цін на продукцію з нього в торговельній мережі.

Зокрема, найбільш низьких значень різниця цін набула в липні місяці, коли індекс цінового паритету на молоко, молоко консервоване, кисломолочну продукцію, сир м'який та сметану складав 0,75–0,83. Причинами таких диспропорцій, що фактично деформують механізм ефективного розподілу грошових коштів від споживачів до сільськогосподарських виробників молока були:

- 1) більші витрати торговельних мереж на зберігання та обслуговування реалізації молочних продуктів, які швидко псуються у теплий період року;
- 2) збільшення торговельних надбавок на продукцію через погашення кредитів торговельною мережею та переробними підприємствами, отриманими на підтримку свого функціонування в зимовий період;
- 3) необґрунтоване збільшення надбавок для забезпечення надприбутків.

Регулюючі заходи, зокрема встановлення мінімальних закупівельних цін та регулювання цінових надбавок регіональними органами влади, призвели до зникнення явища диспаритетності та поступового налагодження механізму ефективного розподілу коштів споживчого ринку області. Зокрема, у 2005 році значення індексу, нижчі від 1 спостерігалися лише у травні-червні, щоправда і вони були досить близькими до одиниці (0,92–0,97), окрім сиру м'якого, де його значення було 0,76. Надалі, до листопада 2005 року включно, значення індексу зросли до 1,06 (на молоко пастеризоване) та 1,22 – на сметану та вершки. Тобто, торговельна мережа та переробні підприємства розпочали своєрідне “інвестування”

сільськогосподарського виробництва, перерозподіляючи більше коштів, виручених з одиниці продукції на оплату одиниці закупленої сировини, ніж це було на початку 2004 року. Такі тенденції показника паритетності є позитивним сигналом для притоку інвестицій в молочну галузь сільського господарства, а також необхідною передумовою забезпечення сталого економічного росту в молокопродуктовому підкомплексі.

Висновки

В результаті аналізу виявлено залежність виробничого циклу переробних підприємств від сезонного циклу виробництва молока, а також знайдено числове їх значення, що дає економічне підґрунтя для прийняття оптимальних і швидких управлінських та регулюючих рішень державними органами влади. Встановлено, що пропозиція молока сільськогосподарськими підприємствами в періоди зростання і зниження реалізації є нееластичною (за ціною). Крім того, одержали підтвердження думки науковців про критичний рівень сезонності виробництва молока; виявлено сезонні особливості в паритеті цін на сировину та основні молочні продукти.

Перспективи подальших досліджень

Проведене дослідження дає змогу більш точно спрогнозувати ситуацію в молокопродуктовому підкомплексі в цілому та у кожній його структурній частині окремо. Оскільки негативні явища в молочному секторі сільського господарства (скорочення поголів'я, зниження продуктивності) мають в основному сезонні причини, (які характерні не для цілого року, а лише для певної його частини), стає можливим формування оптимальної стратегії взаємодії між виробником молока, переробним підприємством, торговельною мережею, а отже, і виведенням молочного скотарства з комплексної кризи, в якій воно опинилось.

Література

1. Андрійчук В.Г., Зубець М.В., Юрчишин В.В. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти. – К.: Аграрна наука, 2005 р. – 140с.
2. Ільчук М.М. Ефективне функціонування молокопродуктового підкомплексу України, - К.: Нічлава, 2004. –312с.
3. Калінчик М.В., Одінцов О.М. Міжгалузевий баланс молокопродуктового підкомплексу та еквівалентність обміну// Економіка АПК. – 2005.– №9. – С.100–107.
4. Котков В.П. Формування цінового механізму в інтегрованому молокопродуктовому виробництві// Економіка АПК.-2000.-№1.– С.69–72.
5. Левчук Н. Економічна оцінка експорту молокопродуктів// Економіст. – 2006. – №2. – С.86–98.

6. *Мостенська Т.Л.* Стан і проблеми розвитку ринку молочних продуктів в Україні//Економіка АПК. – 2004.– №3. – С.46–50.
 7. *С. Зоря, Ш.ф.* Крамон-Таубаден. Конкурентоспроможність виробництва молока в Україні. – [Цит.12 травня 2003р.] – Доступне.: http://www.ier.kiev.ua/s12_ur.pdf.
 8. Україна в цифрах – 2005. Стат. збірник/ за ред. *О.П.Осауленка.*: К. – Держконстат України. – 2006р. – 275 с.
 9. *Шукалович В.Ф.* До методики налізу діяльності регіонального молокопродуктового підкомплексу//
-
-